

БЯРОЗАВЫ СОК

— А чаму ты, бярозка, не кудрава?

— Я ў лесе ў халадочку стаяла.

.....

— А чаму ў цябе, бярозка, дробны ліст?

— Адабралі сілухну злыя людзі.

З беларускай народнай песні

— Ці чулі вы, як плача салавей?

На пачатку пытанне Рыгора Іванавіча Занькі падалося мне жартам. Некалькі незвычайным, але жартам. За многія гады нашага знаёмства не раз даводзілася чуць ад яго і нечакана вострае слоўца, і дасціпны жарт, і нават, як цяпер, недарэчнае, на першы пагляд, запытанне. І ўсе, хто сядзеў ускрай невялічкага дымнага цяпельца (каб адагнаць настырных камароў), навастрылі вушы: якога "коніка" выкіне зараз старэйшы ляснік Люсінскага лясніцтва?

— Не чулі, значыцца? — уздыхнуў Рыгор Іванавіч і падкінуў у цяпельца жменьку бяроставых круцалёў, каб хоць жарам адагнаць прыкруую назолу...

Пасля доўгіх угавораў і не менш кароткіх збораў — яны працягваліся, як па праўдзе, амаль штогод — мы разам з дырэктарам Ганцавіцкага лясгаса Васілём Ільчом Івашкам, чалавекам заўсёды занятым якраз у мой адносна вольны час, нарэшце-такі выбраліся ў Пакамераўскі лес. Хацелася на свае вочы набачыць Рыгора Іванавіча менавіта тут, у лесе, у яго стыхіі.

Адразу ж прызнаюся: спадабаўся мне Рыгор Іванавіч даўно, бадай што ў першы дзень нашага знаёмства. А вось чым спадабаўся — вобмельгам і не скажаш. Пэўна, сваёй сціпласцю, той адвечнай сялянскай прастатой, што выпраменьвае нябачнае цяпло, ад якога вельмі ж хораша, радасна становіцца на сэрцы і ўсякі раз дужа хочацца даўжэй пабыць непадалёку, а яшчэ лепш — поруч.

Бачыць Заньку мне даводзілася, як гаворыцца, у самых розных сітуацыях. На бацькоўскіх сходах у Люсінскай сярэдняй школе — у якасці члена бацькоўскага камітэта і, вядома ж, бацькі сваіх семярых дзяцей-школьнікаў: Колі, Соні, Рыгора, Тані, Івана, Валодзі і Мані; на пасяджэннях сельвыканкома — як дэпутата мясцовага Савета; на пленумах райкома партыі — у якасці члена партыйнага камітэта, куды Рыгор Іванавіч выбіраўся шмат разоў запар; на традыцыйных сустрэчах у лясгасе — заўсёды дзельных, паважных, а часам і залішне шумлівых, бо ёсць пра што пагаварыць людзям: як-ніяк угоддзі лясной аховы распасціраюцца на плошчы каля ста дваццаці тысяч гектараў, што ў межах аднаго раёна, пагадзіцеся, не так і мала.

Словам, за многія гады ў зацягнутых бланках сабралася столькі запісаў, накідаў, што давесці іх да ладу не зусім проста. Тым больш нялёгка ўсё гэта "ўціснуць" у рамкі звычайнага нарыса. Але ж, як любіць гаварыць Рыгор Іванавіч, з адкладу няма ладу, паколькі нічога само не зробіцца. Звычайна ён удакладняе сказанае цікавым выслоўем, падслуханым яшчэ ў дзеда: па кропельцы — рэчка, па сянінцы — копка, а па копцы — стог.

Дык вось, і пачнем, мабыць, з кропелькі. З той самай кропелькі, якая, пераліваючыся са старонкі на старонку, з бланка ў бланк, пачынае сачыцца непрыкметным цурочкам, каб зліцца ў адзінае рэчышча няхай сабе не дужа вялікай рэчкі, але ўпаўне прыстойнай і, думаецца, вартай увагі.

Першай кропелькай якраз і быў той бацькоўскі сход у школе, на якім у журналісцкі бланк упершыню трапіла імя Рыгора Іванавіча Занькі. Сход быў, як гаварыў пазней дырэктар школы, і дастаткова прадстаўнічы, і ў меру заклапочаны. Сапраўды, у цэлым гэта быў цікавы сход, з разраду тых, на якіх жалі, нямногіх у наш час, на якіх не чытаюць загадзя прызапашаных газет і часопісаў, не шукаюцца, не дрэмлюць беспардонна, а ловяць кожнае слова на ляту. І бацькі, і настаўнікі, як заўсёды ў такіх выпадках, вялі гаворку пра вучобу, найбольш пра тых вучняў, хто з году ў год, з класа ў клас на двойках едуць, а тройкамі паганяюць. Так сказаў завуч школы, але прысутныя бацькі чамусьці аніяк

не адрэагавалі на яго спробу ўклініць у прамову жарт, прапусцілі яго міма вушэй. Пазней нехта з бацькоў блытана і доўга папракаў выкладчыкаў за малую патрабавальнасць да школьнікаў, за няўменне прывіваць дзецям любоў да навукі.

Кіраўніцтва школы, відаць, не спадзявалася атрымаць такі папрок у свой адрас, і дырэктар паспешаўся тут жа запэўніць, што ўсе заўвагі будуць улічаны, пытанням прафарыентацыі стануць надаваць асабліва пільную ўвагу.

— Правільна! — пачуўся голас з задняй парты. — Прасцей тлумачце дзецям, як гэта хораша, калі школьнік спраўна вучыцца. Чалавек жа невучоны, што тапор нетачоны.

У самым вялікім класе, дзе праходзіў сход, усталявалася чуйная цішыня. Ані гуку. Падалося: усе чакаюць, што яшчэ скажа чалавек з задняй парты. А ён маўчаў. І тады нехта як бы падражніўся:

— Кінь ты, Рыгор, пра свой тапор. Языкам яго не навестрыш.

— От ужо няпраўда! — пачулася ў адказ. — Быццам сам не ведаеш: на лес гукні, то і ён адзавецца...

У той вечар не патрапіла бліжэй пазнаёміцца з Рыгорам Іванавічам. Ён неяк неўзаметку знік — спяшаўся некуды, ці што. Усё ж удалося ўведаць, што чалавек гэты — ляснік, слаўны сем'янін, інвалід Вялікай Айчыннай вайны. Расказвалі пра яго настаўнікі, і таму галоўны ўпор рабілі на тое, што тычыцца дзяцей: усе яны, маўляў, ахайныя, працавітыя, добра вучацца. Шкада было аднаго — не пазнаёміўся, нават не разгледзеў чалавека як след.

А вось пры наступнай сустрэчы, у час падвядзення вынікаў работы лесаводаў раёна за год, надарылася якраз сядзець наўпроціў і можна было разгледзець лесніка, што называецца, і ў профіль і ў анфас. Дырэктар лясгаса шмат разоў называў імя Рыгора Іванавіча, і мне было добра відаць, як пакутуе той ад пахвалы. Невялікі ростам, шчупленькі з выгляду, ён не знаходзіў месца сваім парэпаным на сіверы рукам, нізка — амаль што да каленяў — схіліў пасечаную сівізнай галаву і заліўся такой чырванню — ну акурат як дзяўчына-падлетак, якую на людзях упершыню хацеў было абняць юнак. Крыху

пазней, з гораў папалам асвойтаўшыся са здрадніцкай узрушанасцю, ён узняў галаву. У светлых, як пралескі, вачах цяпер віднелася нешта адметна ціхамірнае, уласцівае толькі людзям ад зямлі і лесу — без ценю фанабэрыстасці, замкнёнасці ці ганарлівасці, уласцівае яе вялікасці Прастаце з вялікай літары, якая не ўніжае чалавечую годнасць, а наадварот, — узвышае яе да самых высокіх памераў.

І на гэты раз нам зноў не выпала пагаварыць. Прыгарадны поезд з Ганцавіч на Люсіна адыходзіў недзе а шостай гадзіне папоўдні, леснікі Люсінскага і Малькавіцкага лясніцтваў баяліся спазніцца — іх нават адпусцілі раней, і мне нічога іншага не заставалася рабіць, як спадзявацца на скорую сустрэчу.

Пра яе, тую сустрэчу, абавязкова трэба згадаць. Праўда, была яна не зусім скорай. Як сведчыць запіс у блакноце, яна адбылася 16 ліпеня 1959 года — на другі дзень пасля вялікага пажару ў Люсіне.

Сягоння лета скрозь называюць парой вялікага малака і мяса. І ў гэтым ёсць рацыя. Столькі цяпер наўкола сеяных траў, палепшаных сенажацяў! Ёсць дзе прыкласці рукі, ёсць на чым прыдбаць і вялікія надой, і высокія прывагі. Ды і кармоў можна расставіць на ўсю зіму, нават з копурам. Прычым, без асаблівых цяжкасцей: "сеянку ўбіраць, што трактарам араць — ні табе поту, ні клопоту". Так гавораць цяпер на вёсцы. Даўней жа было некалькі інакш, як па праўдзе, то зусім інакш. Лета лічылася асноўным і незаменным сезонам нарыхтоўкі кармоў. І асабліва сена, бо пра іншы набытак пры тутэйшым малазямеллі думаць было ранавата. Сена тыя разы касілі на балоце, па пояс у вадзе. У лес, на бяскрайнія забалаці, адпраўляліся сенаваць цэлымі сем'ямі, нават вёскамі. Там, здаралася, і днявалі, і начавалі. Проста на балоце, на водмелях і выдмах, ладкавалі высокія сцежары, скідвалі на іх сухое, як порах, сена, вяршылі прысадзістыя стагі-шоламы. Іншы раз за тыдзень палешукі ўпраўляліся назапасіць ніштаватага сена не толькі сваёй скаціне — каровам, авечкам, але і на продаж суседзям-палянам.

Той год стаяла спякотнае лета. Балоты скрозь павысыхалі, а травы ўсё ж паспелі адрасці, падскочыць да пояса. Як тут кажуць, рабіць сена было не столькі лёгка, колькі прыемна — па сухому. І лю-

сінцы шчыравалі. Рабілі сена, не пакладаючы рук. Усе, хто толькі мог, ад малога да вялікага.

Год той, пэўна, так і сплыў бы ў вечнасць, як многія іншыя, не пакінуўшы аб сабе ніякага асаблівага напамінку, калі б не гэты пажар. Узнік ён апоўдні, і за пару гадзін, пакуль прыехалі пажарныя, выкаціў паўвёскі, спапяліў больш за паўсотні драўляных хат і надворных пабудоў. Каля паўтараста пагарэльцаў засталіся ў чым былі ў лесе ці на балоце.

Помніцца, у той дзень адбылося экстранае пасяджэнне бюро райкома партыі і выканкома райсавета. Пастановы прымаліся кароткія, як вайсковыя загады: "Тэрмінова, кожнаму вяскоўцу, пацярпеўшаму на пажары, аказаць усю неабходную дапамогу". Назаўтра прадстаўнікі прадпрыемстваў, арганізацый і ўстаноў райцэнтра былі ўжо ў Люсіне. Ранічкай, чуць свет. Усім пагарэльцам тут жа, на папалішчах, уручаліся нарады на будаўнічы лес, цэглу, шыфер, перадавалася дапамога ад гараджан — грошы, вопратка, прадукты харчавання.

На панадворак Рыгора Іванавіча мы прыехалі разам з начальнікам раённай міліцыі Васілём Прохаравічам Яшковым і сакратаром партыйнай арганізацыі райспажыўсаюза Любоўю Міхайлаўнай Кузьмянок. Сцішнавата было на пажарышчы. Нават галавешак не засталася ад ранейшай сядзібы. Удушліва патыхала прытарнай гаркотай ад нядаўняга цяпла, ад спаленых прадметаў хатняга ўжытку — асабліва аўчынных кажухоў і падушак і, можа, таму было невыносна цяжка глядзець на спалоханыя тварыкі дзяцей, якія ад ранішняга халадку, як птушаняты, туліліся да сваёй маці, Вольгі Сямёнаўны.

— Не плач, Волька, не плач, свае людзі ў бядзе не пакінуць, — суцяшаў Рыгор Іванавіч жонку і, мабыць, першы раз у жыцці не ведаў, з чаго пачынаць новы дзень...

Гэта ж калі тое было, а вось помніцца ўсё да драбніц. І тое пажарышча, і ацалелыя куры на вольхах у канцы агарода, пад якімі няўцешна рыкала карова, ірвалася з прывязі. Любоў Міхайлаўна прымервала дзецям прывезеныя штонікі, сукеначкі, сандалікі, а яны глядзелі на яе здзіўлена і разгублена, не ведаючы, што рабіць — браць ці не.

— Насі на здароўечка, міленькая, — прыгаварвала Любоў Міхайлаўна, гладзіла па галоўцы сарамлівую дзяўчынку. — К зіме палітончыкі прывязём. Толькі добра вучыся. Ладна? Га?

— А вы, цётка, тэж вучыцеся? — асмялела старэйшая, Соня.

— Не-а, я ўжо работаю. У магазіне. Гандлёвы работнік — мая прафесія.

У капітана Яшкова сыны Рыгора Іванавіча не пыталіся, кім ён працуе — і так усё відаць. Памятаю: цікавалі за ім хлапчукі з дзіцячай непасрэднасцю, нават зайздрасцю. Забягаючы наперад, варта сказаць, што сёння сыны Занькі працуюць на розных пасадах у органах унутраных спраў, а ўсе дочки — гандлёвыя работнікі.

Быў тады на пажарышчы і яшчэ адзін чалавек. Такі ж, як і Рыгор Іванавіч, невялікі ростам, шчупленькі з выгляду. Ён кульгаў на левую нагу — было бачна, як цяжка яму хадзіць, але ні на крок не адставаў ад Занькі. Яшкоў падаў Рыгору Іванавічу пачак грошай — васемсот рублёў.

— Ад супрацоўнікаў нашага аддзела.

— Што вы, што вы, таварыш капітан, — спалохаўся быў Рыгор Іванавіч. — Да мы самі, як той казаў, пераб'ёмся. Што вы... Не трэба...

— Бяры, Грыша, бяры, — сказаў гэты чалавек і па-сяброўску ўзяў Заньку пад руку. — Свае людзі — памяркуемся.

І ў той дзень мне зноў не выпала, як хацелася, пагаварыць з Рыгорам Іванавічам, пазнаёміцца з тым кульгавым чалавекам — не да таго было. А цяпер я ўжо ведаю: яны — шчырыя і даўнія дружбакі. Васіль Фёдаравіч Сяргейчык, так завуць гэтага чалавека, і Рыгор Іванавіч нарадзіліся і выраслі тут, у Люсіне. Гэта пра такіх людзей гавораць: іх вадой не разліць. Яны разам некалі хадзілі ў школу, разам — у адзін дзень — пайшлі на фронт. У адзін дзень, у адным і тым жа баі, у адно і тое ж месца — левую нагу — іх паранілі. Толькі Рыгора Іванавіча — гранатамётам, а Васілю Фёдаравічу дасталося больш: фашысцкі кулямётчык прашыў яго левую нагу разрыўнымі кулямі і надоўга прыкаваў да шпітальнага ложка. З вайны Рыгор Іванавіч вярнуўся з ордэнам Чырвонай Зоркі і медалём "За адвагу", а Васіль Фёдаравіч з

двума медалямі — "За адвагу" і "За баявыя заслугі". Дружбакі і цяпер заўсёды разам. Абое — леснікі. Іх абходы таксама як бы дружаць, побач стаяць — галінка да галінкі, як плячо да пляча...

Упобачкі сядзяць леснікі і каля нашага дымнага цяпельца ў Пакамараўскім лесе.

— Дык, значыцца, не чулі, як плача салавей? — зноў паўтарыў Рыгор Іванавіч сваё пытанне і ўздыхнуў — глыбока, на ўсе грудзі.

У гаворцы яно так: хочаш пачуць — не замянай ні чуць. Не хапайся за блакнот, не пужай субяседніка прыналежнасцю да той браціі, што, як любіць гаварыць Занька, "умее пісаць і так, і наўскасяк". Крыўдна, канечне, балюча чуць такое, але што паробіш. Праўду кажуць: і на скразняку душна, калі гавораць слухна.

— Вы толькі не запісвайце, — просіць ляснік, — няёмка будзе. Мянущу яшчэ дадуць... Гэта ж розум страцілі людзі. Да чаго ні дакрануцца, усё на грошкапейчыну прымяраюць. Нашы Балотцы "залатым дном" ахрысцілі. Перааралі іх гэтым самым плугам, што амаль у рост чалавека баразну гоніць, і цяпер — каторы год! — пакутуюць на тым "дне". Мылец узнялі наверх, а на ім нават сівец расці не хоча. І не будзе. Не ўсё тое золата, што блішчыць. Каб пасадзілі там соснік, нашы ўнукі ці праўнукі бор мелі б. Ды які бор! Пад неба! А так што атрымалася: было варыва, хоць нішчымнае, а цяпер — адны памыі. Ці ж гэта разумна ўсё падрад пад адзін грэбень стрыгчы. Так і лысым няцяжка застацца.

— Ха-ха! Каб жа толькі лысым! — засмяяўся Васіль Фёдаравіч Сяргейчык. — У запале бровы, вейкі можна пастрыгчы. А пры цяперашнім азарце як бы без вушэй не застацца.

Дырэктар лясгаса Васіль Ільіч Івашка хітравата падміргвае ў мой бок: слухай, не перашкаджай. Дзе тут станеш замянаць людзям. Шкада толькі, што ўсё трэба браць на "плёнку" памяці. А яна ж не магнітафонная — перад кожнай новай сустрэчай не сціраецца начыста.

Занька пэравёў дыханне, працягвае.

— Памятаеце, як у нас даўней было. На кожнай ніўцы ні табе асоту, ні лебяды. Іван-чай дык, здаецца, зусім на нашых землях не рос. Дзяўкі раней за краскі

яго ў лесе шукалі. А цяпер? Быў я нядаўна за Язвінкамі. Людцы мае, што там робіцца! Як скінуць вокам — малінавае поле. Хімаград усю весну коў-заўся там. А толку? Ніякага. Казалі, нечага ў той атруце трэба было даць больш, а нечага — менш, таму што дажджы як не праз дзень палівалі. Выстаяў іван-чай, прыстасаваўся. Затое зайцоў, цецярукоў, курапатак патруцілі. Усіх. Дашчэнтэ... У трэцяй брыгадзе лён быў зарос, усе палеткі залыгаў драсён. Самі ведаеце: пайшоў драсён — не жджы красён. Хлопцы з хімаграда так пастараліся на тых палетках, што цяпер там ні лёну, ні драсёну. Усё чыста спалілі. Будуць і сяголета еўні прастойваць...

Сяргейчык адмахваецца пруюікам ад камароў і, пакуль Рыгор Іванавіч маўчыць, спяшаецца ўставіць сваё слова.

— Атруту ету, — гаворыць ён, — гербіцыдам завуць. Скажаш атрута — боязна неяк, а гербіцыд — бытта і нішто сабе, нястрашна пакуль.

— Страшна-нястрашна — не пра тое гаворка, — зноў пачынае Занька. — Вы лепей скажыце, як гэта даўней жылі без атруты? Як абыходзіліся? Аказваецца, вельмі проста. Да зямлі ставіліся памяркоўней: яна гадавала нас, мы яе шанавалі, у крыўду не давалі. Зямля як і чалавек, не хоча, каб на целе раслі непатрэбныя балячкі. Ці брыдота якая разводзілася — мошкі там розныя, мухі. Брыдота ёсць брыдота. Мошка, кажуць, — ношка, калі жывучая. Справіцца з ёй не так лёгка. Але ж, думаецца мне, прасцей на вокны і дзверы прыдумаць нейкі ахоўнік, чым ганяцца па хаце за мухай з абухам. Раз ляснеш тым абухам, два — глядзіш няма стала. Потым — няма падаконнікаў. Што яшчэ ў хаце засталася? Ага, пасуднік. Але ён не ў залік — адразу рассыплецца. Сцены? Пачні раз за разам малаціць па іх атрутным абухам — наўрад ці доўга вытрымаюць... А ты кажаш: нястрашна пакуль...

Наддымным цяпельцам плыве стрыманы смяшок. Можна, падалося? Канечне, гэта не смяшок, калі смяцца не хочацца.

Нават не прыкмеціў, хто скіраваў гаворку ў новае рэчышча. Леснікі загаманілі пра лес. Тут іх ужо, сапраўды, хлебам не кармі — дай выгаварыцца.

Нетаропка "перакручваю" сваю "плёнку" памяці, каб што-кольвечы не згубіць з пачутага, а з галавы не выходзіць перасцярога:

— Падвядзеш ты нас, браток, пад манастыр. Вашай браціі што: пабыў і паехаў. Напішаш стацейку і жыві сабе далей без усякіх запятых...

Не падвяду, братцы! Ды і не адным вам гэта баліць. Не адны вы трапляеце ў пераплёт, пад тую самую "крупарушку, дзе здымаюць стружку".

Ніколі не чуў нічога падобнага пра лес, як на гэты раз: "Хто самы багаты на свеце? — Зямля. — Хто самы чэсны на зямлі? — Лес!" Усякае даводзілася чуць, а вось такое — упершыню.

Бацюхна лес! Гэта ж на самай справе: хто сумленней за цябе? Ніхто. Ці многа, ці часта даём мы табе ў доўг? Нават прызнацца сорамна. А ты? Не тое, каб адназначнай — трохзначнай лічбай не выкажаш усёй тваёй шчодрай сумленнасці. Пэўна, таму і глядзіш ты на ўсіх звысоку. Не з пагардай, а менавіта звысоку. Якраз так, як і належыць па праву. Адкуль табе знаць-ведаць, з чым спяшаюцца пад твае шаты — на лбах жа не напісана, якой меркай будуць мераць тваё высокае зялёнае чало — ці не ўсё тым жа паршывым грашом-капейчынай.

Капейка — рубель беражэ. Святая праўда. А грош-капейчына? Яна не рублі — чырвонцы пашкамутае, пусціць на вецер. Не верыце? Глянёце на гэтыя запісы з падарожнага блакнота.

"...Прадпрыемствы спажывецкай кааперацыі паведамлілі жыхарам лясных раёнаў, што закупачныя цэны на рабіну павышаюцца амаль удвая. Абвешчана гэта было не проста шырока, а па-купецку заўзята — у лістоўках, газетах, па радыё. Словам, грошай на аб'явы не шкадавалі. І... здрыгануліся лясныя рабіннікі. Не ўсюды, як вядома, гронкі гэтай ягады звісаюць да зямлі. На драбінах жа, як ні злаўчайся, не разгоніцца нават самы ўвішны зборшчык. Куды прасцей ссекчы тонкую рабіну і збіраць ягады на зямлі. І вось вынікі: спляжаны сотні маладых рабіннікаў, у шмат разоў былі перавыкананы планы нарыхтоўкі дзікарослых ягад. Падкрэслім: былі перавыкананы. А як цяпер? Вось ужо колькі гадоў запар у многіх месцах увогуле спынены закуп гэтай ягады. Чаму? Яшчэ не адраслі лясныя рабіннікі... А ці не

разумней было б улічыць самую простую, але аба-
вязкова неабходную ўмову: прымаць ягады толькі
пры наяўнасці ў зборшчыка пэўнага дакумента ад
лясной аховы, які б засведчыў, што сабраны яны,
ягады, пры захаванні неабходных правілаў. Дробязь,
здавалася б, не была ўлічана, а як яна дорага каш-
тавала".

Другі запіс.

"...Да нашага часу, на вялікі жаль, кара маладога
дубка па-ранейшаму лічыцца найлепшым дубільным
сродкам. Можна было б ужыць больш важкія словы —
незаменным сродкам, напрыклад, але ж замяніцелі
ёсць — розныя там кіслоты, экстракты- "хромпікі".
Тым не менш, попыт на дубільную кару расце. І цана
таксама. У чым прычына? Ажно не верыцца: не
толькі адпетым модніцам, а наогул большасці жан-
чын маладога ўзросту, як на грэх, зноў засланілі
ўвесь свет — што б вы думалі? — дублёнкі. Канечне,
прыстойныя дублёнкі, тыя, што ў руцэ, як ваду, не
ўтрымаеш — мяккія, эластычныя, а не тыя, што
пасля першага дажджу з лука не праб'еш. Нічога ў
гэтым ганебнага, вядома ж, няма: хто не любіць
прыгожа апрацаваць. Але ж, каб прыдбаць людскую
дублёнку, апроч усяго іншага, трэба спачатку "рас-
прануць" дзесятак-паўтара маладых дубкоў. Вось дзе
загвоздка! Ідзеш параснікам маладога дубняку —
душа баліць. І крыўдна, і... сорамна. Няўжо нельга
ўпарадкаваць нарыхтоўку дубільнай кары? Няўжо,
нарэшце, нельга прапанаваць шырокі выбар надзей-
ных і разнастайных дубільных замяніцеляў?"

Яшчэ адзін запіс, трошкі даўжэйшы.

"...Пра тое, што журавіна не проста спажывная,
а нават лячэбная ягада, сёння ведаюць усе. Называ-
юць, прынамсі, да дваццаці хвароб, ад якіх яна калі
не гарантуе, дык ва ўсякім разе амаль гарантуе
папраўку. Давайце паназіраем, як збіраюць сёння
журавіны... Яшчэ пачатак жніўня, а лясы і балоты,
дзе расце гэта маленькая, незвычайна кіслая на смак
і чырвоная, як кроў, ягада, ужо змушаны стрымлі-
ваць-зносіць налёты незлічонай колькасці людзей.
Журавіна яшчэ зялёная, яшчэ "зялепуха", як гаво-
раць на Палессі, а налёты на яе ў самым разгары.
Спытаеце: хто "налётчыкі"? У асноўным гараджане.
І — зноў-такі ў асноўным — былыя вяскоўцы.

Аўтобусамі, машынамі, матацыкламі, на веласіпедах сёння яны могуць дацяць у такія нетры, куды раней, каб дайсці, трэба было патраціць не менш як паўдня. Што ж, хвала табе тэхнічны прагрэс! Ты так дапамагаеш людзям, яны так павінны быць удзячны табе. І ёсць за што быць удзячным: трохі больш як паўдня "пабегаеш па купніку — будзеш мець і да крупніку". І няблага мець — кілаграмаў гэтак трыццаць ці сорок журавін. А калі ўлічыць, што цана на іх (афіцыйная, закупачная) за апошнія дваццаць гадоў павялічана ў... дваццаць разоў, дык увогуле ніштавата атрымліваецца — рублёў трыццаць ці сорок чыстага і, як "налётчыкі" любяць гаварыць, "чэснага" заробку. (Не будзем ужо гаварыць пра тых, хто на базары за шклянку журавін просяць па рублю). Усё ж паназіраем, як збіраюць журавіны. З дазволу сказаць, "тэхнічны прагрэс" і ў гэтай справе не застаўся ў цяні. Журавіны збіраюць (дакладней было б сказаць дзяруць) "камбайнам". Толькі вы не шукайце гэту прыладу ў магазінах, у прэйскуранце цэн — там яе не будзе. Зроблена яна саматужным спосабам, прычым зроблена настолькі дасканала, што міжволі пачынаеш шукаць на ёй кляймо — дзе зроблена? Зразумела адно: у вясковых умовах такія "камбайн" не змайструеш. Адна неахайная "налётчыца" ці то згубіла, ці то забыла сваю прыладу ў журавінніку. Адразу і не здагадаешся, што гэта такое. Нешта нахштальт мініяцюрнай мышалоўкі. Толькі добранька прыгледзеўшыся, зразумееш, для чаго яна прызначана. Вельмі зручная ручка з аднаго боку, умяшчальны — на некалькі прыгаршчаў — засек з дзверцамі і даўгазубы грэбень — з другога боку. Грабянём падхопліваецца з купіны журавіннік, гэты даўгалыгі вечназялёны папаўзень, узнімаецца ўверх. Тады адчыняюцца дзверцы, і адарваная ягада трапляе ў засек. Але ж ягада зялёная, ёй бы яшчэ расці ды расці, і яна моцна трымаецца на разгалінаваных парастках. Журавіннік, як вядома, расце на вільготных махавых купінах. Ён, як па праўдзе, ледзьве ліпіць. А тут такія рывок. Жых-жых! — і няма ні парасткаў, ні самога журавінніку... З вялікім шкадаваннем думаецца: а які толк з гэтай "зялепухі"? Яна, хоць і даспее дзе-небудзь на гарышчы ці ў клуні, ніколі не будзе той сапраўды пажыўнай, нават ля-

чэбнай ягадай, калі б выспела ў натуральных умовах. І яшчэ варта згадаць пра адно. Не вельмі даўно ў межах цяперашняга Ганцавіцкага раёна нарыхтоўвалі да дзвюх тысяч тон журавін. Летась іх закупілі ўсяго чатырыста тон. Няшмат, як бачыце".

Не менш трывожны і такі запіс, які запатрабуе кароценькага тлумачэння.

"...Ніхто не ведае, каму гэта першаму ўзбрыла ў галаву думка пра дыетычнае яйка. Гаворка не пра тое дыетычнае яйка, што пастаўляюць у гандлёвую сетку птушкафабрыкі, а пра тое, што ў лясных вёсках зусім нядаўна інакш і не называлі, як "жывое лякарства". Скажуць жа: лякарства. А хто, уласна кажучы, фармацэўты? Усё тыя ж звычайныя куры-нясушкі. Адно што кармёжка ўжывалася не зусім звычайная — лясныя мурашы, самыя незаменныя лясныя санітары. Ускіне дзядзька на воз мурашнік, прывязе на падворак, куры ажно шалеюць ад пражасці да такой спажывы... Ну як тут не згадаць пра даўнейшыя вясковыя падворкі з траўкай-мураўкай, на якія, шывучы з вуліцы, ступіць боязна: так і хочацца выцерці ногі".

А вось і абяцанае тлумачэнне. На Ганцаўшчыне пагоня за "жывым лякарствам" не атрымала распаўсюджвання. Яе прысякалі, што называецца, у зародку. Хто? Дваццаць два школьныя лясніцтвы, каля пяцісот "зялёных патрулёў", усе дванаццаць тысяч членаў Беларускага таварыства аховы прыроды — кожны трэці жыхар раёна. Згадана ўсё вышэйсказанае з адзінай нагоды: можа, сядзіць дзе-кольвечы такі нахабна-спрытны дзядзька і цішком-нішкам "пасецца" каля абгароджаных мурашнікаў?

І — апошні запіс.

"...Пісаць пра лес і не згадаць палявання — гэта ўсё роўна, што пабыць у парнай лазні і не папарыцца. Напамінак пра лазню зроблены не так сабе. У лазні мыюць цела, на паляванні — душу. Паляванне — не проста карысны адпачынак. Гэта — свята. Трапяткое, ні з чым не параўнальнае. Як шкада, што дасужыя дзялкі навешалі на даўно апаэтызаваны занятак безліч хлуслівых ярлыкоў і бірак. Накшталт: "Чым адрозніваецца лоўля рыбы ад палявання?", "Па сутнасці, нічым: тая ж самая п'янка, адно што ў гумовых ботах". Якая хлусня! Якая абраза! Зыхо-

дзіць гэты паклёп, хутчэй за ўсё, ад тых заклятых ворагаў прыроды, якіх у народзе часцей называюць жывадзёрамі, чым браканьерамі. Часта пытаюцца: чаму яны такія жывучыя ў нас час, жывадзёры-браканьеры? Калі верыць стражнікам лесу (так даўней называлі леснікоў), толькі па адной прычыне. Яны, хаця і не маюць крылаў, "хутка лятаюць, бо колы выручаюць". І не абы якія колы (хацеў сказаць: не з прыватных "легкавушак"), а моцныя колы, з двух вядучых мастоў. Паласуюць гэтыя "вядучыя масты" азіміну, лугі і пашы, шыюцца ў такую заглуш, сігаюць у такую далеч, што небараку-стражніку не тое, каб патрапіць за імі, — угледзець не ўдаецца... Якое ж гэта свята, калі не навідавоку ў людзей".

Леснікі маўчаць. Думаюць.

Які ты прыгожы, чалавек, калі думаеш! Усім падабаюцца ўсмяшлівыя твары, і мне гэтаксама. Асабліва, калі чалавек сам па сабе прыемны, з роўнымі і белымі, як часнок, зубамі. Пацікуйце за тым, хто думае. Хіба ён горш глядзіцца? Ніколькі. Упарта сціснуты губы, трошкі ссунуты на пераноссі бровы, увесь выгляд праменіць нешта загадкава-таямнічае, як дрыготкая, ледзьве ўлоўная просінь новага світанку. А вочы? Такімі яны бываюць не часта, не ва ўсіх. "Самыя прыгожыя вочы — у закаханых". Не будзем пярэчыць вялікім — Саадзі, здаецца. Але ж даўно прыкмечана, што самыя зоркія — у думаючых людзей, за што, уласна кажучы, і цэняцца вочы. Так што самі разважце, перад якімі з іх — першымі — належыць хапаць шапку ў ахапку...

— Ды надзеньце вы свой капялюш, — просіць Рыгор Іванавіч. — Сыравата пасля дажджу. Да таго ж — камары.

— Камароў сёлета небагата, — зазначае Васіль Фёдаравіч Сяргейчык, падкідваючы ў цяпельца жменьку сушняку. — Памерзлі камары яшчэ ў чэрвені, калі замаразкі прайшліся. Я вось думаю: ці не пашкодзіць гэта лесу?

— Не пашкодзіць, — супакойвае Занька. — Для прыроды няма блagой пагоды.

— Так ужо і няма, — не хоча пагадзіцца дырэктар лясгаса Івашка.

— Няма, Васіль Ільіч, няма, — стаіць на сваім Рыгор Іванавіч і, нешта згадаўшы, усміхаецца. —

Некалі, яшчэ за польскім часам, у нас ад перуна млынок згарэў. Млынар, пэўна, дзень ці два бедаваў па ім, а потым і кажа: "Шкада млынкі, затое колькі мышэй пагарэла — процьма! Яны мне так надакучылі..."

На гэты раз над дымным цяпельцам гучыць дружны рогат. Гаворка выбіваецца з патрэбнага рэчышча і цяпер, каб ажывіць яе, добра было б самому згадаць нейкі цікавы выпадак. Але ж цікавыя выпадкі пад нагамі не валяюцца, трэба счакаць зручны момант. Толькі чакаць доўга не прыходзіцца. На наш грудок, бліжэй да агню, пачынаюць сыходзіцца чакероўшчыкі і сучкарубы. Яны працавалі непадалёк на раскрыжоўцы лесу, учулі дымок і цяпер ідуць сюды палуднаваць.

— Калі хочаце, я вам нештачка пакажу? — напайголасу пытае Рыгор Іванавіч.

Хіба ж устаіш перад спакусай пабачыць нешта незвычайнае.

— З задавальненнем.

Каб угледзець тое загадкавае "нештачка", ісці давалося вярсты паўтары. Нават не ісці, а прадзірацца цераз такія зараснікі, што там не ўсякі дзік праціснецца. Па дарозе ляснік нетаропка тлумачыць, што ён хоча паказаць. Аказваецца, летась, пасля хімпраполкі язвінскіх палеткаў, Рыгор Іванавіч знайшоў на ўзлеску пару скарчанелых цецерукоў. Ведаў, дзе гняздзіліся гэтыя даверлівыя птахі, і пайшоў туды. Праўду кажуць: голад — не цётка. Распаўзліся птушаняты з гнязда, цвігікаюць — есці просяць. Сабраў іх ляснік у сумку і панёс у свой абход. Змайстраваў у зарасніку невялічкі будан, пакінуў там птушанят. А сам падаўся дамоў па правізію. З тыдзень мучыўся, пакуль навучыў цецеручкоў есці сыраквашу, крошкі хлеба, зерне. З васьмі выжылі толькі двое. Але ж не здрадзілі лясніку: засталіся ў яго абходзе. Цяпер у іх сваё патомства — дванаццаць маленькіх, з дзіцячы кулачок, птушанят-так.

— Яны мяне не баяцца, — аж свяціўся ад радасці ляснік. — Прывыклі. Заўтра досвіткам трэба будзе прынесці ім трошкі аўса.

Такім урачыста-падцягнутым і шчаслівым мне даводзілася бачыць Рыгора Іванавіча толькі адной-

чы. Было гэта ў Вялікай зале нашага Дома Саветаў, калі Уладзімір Андрэевіч Мікуліч, які працаваў тады першым сакратаром Брэсцкага абкома партыі, уручаў яму, Рыгору Іванавічу Заньку, ордэн "Знак Пашаны".

...Каля цяпельца ўсё яшчэ палуднавалі чакероўшчыкі і сучкарубы. Нехта з іх працягнуў Рыгору Іванавічу біклагу.

— Пакаштуй, якая смаката.

— Хлебны квас? — перапытаў ляснік.

— Чаму квас? Сёння ў мяне бярозавы сок.

— Не п'ю я бярозавіку, — з агідай адварнуўся Занька.

— Чаму? — спыталі наўздагон.

— Не п'ю і ўсё.

Рыгор Іванавіч усё ж уважыў маю просьбу, раскажаў і пра плачучага салаўя, і пра тое, чаму не любіць бярозавы сок.

— Можа, гэта задужа сказана — плачучы салавей, — гаварыў ляснік, — але ж мне апошнім часам здаецца, што ён менавіта плача. Вы ніколі не заўважалі, дзе лепш спявае салавей? Не заўважалі? Сакавіта, узахлёб ён спявае толькі ў густой лістоце. А на гале ён як бы скуголіць... От зірніце на гэтыя дзве бярозкі. Тая вунь, крайняя, пойдзе на знос. Яе мы ўжо тры гады падсочваем. Паглядзіце, якія на іх лісцікі...

Маці мая! Праз крону той крайняй, падсочанай бярозкі свяцілася неба. Лісточкі на ёй былі маленькія, трошкі большыя за капеечную манету. Напаўголае сучча маўкліва гушкалася ў бясхмарным небе. І было ў гэтай маўклівасці нешта сцішнаватае, як ад згадак пра дзікую старажытнасць. Другая ж бярозка лапушылася прыгожа, нават ганарліва, нечым нагадваючы дагледжаную маладзіцу, якой выпала шчасце жыць у прыстойнай сям'і.

— Мне казалі, — гаварыў Рыгор Іванавіч, — што летась ў нашых лясах нарыхтавалі каля трох тысяч тон бярозавага соку. Можа, гэта і добра. Аднак вось у чым закавычка: хто нарыхтаваў? Аднаго з іх я ведаю. Між іншым, у начальніках ходзіць. Ён заўсёды бярэ сабе водпуск прадвеснем. Потым цэлы месяц гойсае па лесе то на машыне, то на матацыкле. Усё бярозавы сок збірае. Каля тысячы рублёў, хва-

ліўся, за місяц зарабіў... Як на мой розум, то не дзела гэта, таварышы. Не кожнаму давяраюць рабіць аперацыю. А ў лесе што — можна кожнаму? Колькі іх такіх аматараў набярэцца сягоннячы? Цэлымі зграямі швэндаюцца наўкруга. А ў сямі нянек, як гаворыцца, дзіця заўсёды з расквашаным носам...

На развітанне леснікі пачаставалі нас хлебным квасам. Духмяным, вясковай закваскі. І зноў нагадалі сваю просьбу: "не падвесці пад манастыр". Не ведаю, наколькі гэта ўдалося, толькі мне вельмі ж хацелася стрымаць сваё абяцанне.